

ДР МИЛИВОЈЕ УРОШЕВИЋ

**БОРБА МИЛОШЕВИХ ПРИСТАЛИЦА И ПРОТИВНИКА ОД 1839.
ДО 1844. ГОДИНЕ У РУДНИЧКО-ЧАЧАНСКОМ КРАЈУ**

Милош је све до 1830. године имао сву власт у својим рукама. Према хатишерифу од 1830. године, а по захтеву Русије, Милош је имао да управља Србијом у договору са једним саветом народних старешина чији би положај био независан од његове воље. Међутим, он је настојао да и даље сачува неограничену власт те је дошао у сукоб са низом старешина који су повукли за собом и народне масе. Услед тога је дошло до негодовања народа и учесталих немира што је приморало Милоша да сазове скупштину најдаље до Срећења 1835. године. Ово је деловало умирујуће на народ. Но због Милошевог покушаја одлагања скупштине букне у Србији Милетина буна коју Милош утиша 15. јануара 1835. године обећањем да ће сазвати скупштину о Срећењу. На овој скупштини 2. фебруара проглашен је „сретењски устав“ који је врло лепо примљен због његовог либералног духа.

Међутим, таквим уставом биле су незадовољне стране силе — Турска, Аустрија и Русија што је Милошу добродошло да устав не уводи у живот већ да и даље држи сам неограничену власт.

Ово је изазвало велико негодовање код знатног броја старешина који су настојали да ограниче Милошеву власт. Русија је помагала настојања за ограничење Милошеве власти. Стога се Милош обрати за подршку западноевропским силама (Енглеска). Међутим, његово напуштање Русије изазове у Србији још већи револт те настане истинска борба између Милоша и великог броја великаша — његових противника. Ово се завршило доношењем тзв. турског устава који је обнародован у Београду почетком 1839. године. Овим уставом установљен је Савет који има законодавну власт и чије чланове књаз није могао да смени док се њихова кривица не би доказала пред турском владом. На овај је начин ограничена Милошева власт. Већи део власти прешао је на Савет.

Међутим, Милош се није мирио са таквим стањем у земљи. Немири и сукоби постали су још жешћи. Настала је оштра борба између Милошевих присталица и противника.

Значајну Милошеву подршку представљао је његов брат Јован који је седео у Чачку. Јован, као и Милош, имао је у ово доба моћну подршку у рудничком „окружију“. Међутим, Јован је, као Милошев присталица, имао огорчене противнике у чачанском округу. Главни противници су били окружни начелник Милосав Перуничкић из села Слатине, начелник среза трнавског Стефан Ерић и епископ ужички Никифор Максимовић, чије је седиште било у Чачку.

Перуничкић је од раније био у рђавим односима са Јованом. Учествовао је од првих дана у Милошевом устанку. Био је писмен човек и служио је као писар прво код попа Николе Костића, првог кнеза пожешке нахије а доцније код кнеза Васа Поповића. Кнез Васо му је за време својих одлазака ван нахије, што је бивало често, поверавао нахијске послове што је он са успехом обављао. Књаз Милош поставља Перуничкића у мају 1825. године за старешину среза самаилског. Као писмен човек Перуничкић је обављао и неке дипломатске послове.

Кад је умро Васо Поповић, Милош је крајем јануара 1832. године поставио Перуничкића за „надзиратеља и президента Нахије пожешке“. Но на том положају замерио се тешко књазу Милошу због става према Марти, удови кнеза Васа Поповића. Милош је казнио Перуничкића који, пошто је издржао казну, тражи да му књаз одреди место боравка пошто не жели више да живи у пожешкој нахији. Милош му је одредио Митровицу на Сави као боравиште. Свакако да је ово био довољан разлог да се Перуничкић 1839. године

нађе међу Милошевим противницима. Но он је дошао у сукоб и са Јованом.

Милош се убрзо одљутио и позвао Перуничкића у Крагујевац где је радио у општенародном суду и помно учио немачки.

Књаз Милош је 1835. године образовао „исправничество“ у Чачку и поставио Перуничкића за „исправника рудничко-пожешког“. Међутим, Јован је почео да се меша у доношење судских пресуда, али се Перуничкић томе одлучно супротставио и у знак протеста поднео оставку на дужност што је Милоша раздражило те га је оставио у тешкој материјалној ситуацији. Услед страшног Јовановог терора Перуничкић је сам себе прогласио лудим и молио да га не питају за разлог оставке: ... „то је из овога узрока било да би се како измакао без омрасе са сијателним господарем Јованом. И зато сам узео на себе мане свакојаке (као лудило и слабост)“.¹ Поред тога Јован је претио Перуничкићу. Дозвао је његовог брата Марка и рекао му: ... „иди те кажи лудоме Перуничкићу ја не могу њега трпети у овој наии, јер ће ми доћи моја љутина пак ћу учинити од њега оно што ниоткога учинио нисам у све седам нахија да буде огледало.“²

Књаз Милош се одљутио и поставио је Перуничкића идуће, 1837. године поново у државну службу.

Свакако да све ове увреде, понижења и малтретирања није Перуничкић могао тако брзо заборавити те се и стога ставио одлучно на страну уставобранитеља.

Милошеви противници, уставобранитељи настојали су да придобију његовог брата Јована па су за то ангажовали ужичког епископа Никифора. Епископ му је написао писмо и уз њега послао „књижицу“ која је, ваљда, требало да подстакне Јована да се придружи Милошевим противницима. Међутим, Јован веома оштро одговори указујући како су пролазили, још од античког доба, они који су дизали руку на свога владара. Дизање против владара није у складу са хришћанским нормама живота те стога никад неће „неверу с вером“ заменити. Кори владикау због става према владару и упозорава га да му као проповеднику „свете евангелске истине“ не одговара „кое какова непристојна израженија сејати и место меда отровом народ залагати“.³

После овако резолутног Јовановог става Милошеви противници су обратили посебну пажњу на његово кретање и активност и веома исцрпно обавештавали главне уставобранитеље. Помно су

пратили Јованове контакте како са људима у Чачку тако и са онима који би приспели у град.

Начелник среза трнавског Стефан Ерић извештава „рапортом“ 18. априла 1839. године окружног начелника Милосава Перуничкића о Јовановим ставовима.⁴ Тих дана дошао је у Чачак Петар Марковић из Крагујевца, „комесар“ који је купио дуг за излифировану со. Јован је покушао да преко чачанских грађана Гавре Тешкића и Милована Каличанина сазна нешто о положају књаза Милоша у Крагујевцу. Позвао је Петра и у свој конак интересујући се да ли је Милош отишао у „Немачку“ због болести бега Милана и шта говоре саветници о „светлом“ књазу. Јован се изјадао Петру да је у Чачку у тешкој ситуацији, јер су саветници поткупили владика, окружног и среског начелника да „народ од стране наше оброте“. Стога не може да пружи Милошу никакву помоћ и да је најбоље да бежи из земље, јер су се саветници заверили да га отрују. И сам ће морати да се за извесно време пресели у Брусницу, јер ће се „с оним људима из рудничке нахије боље разумети моћи о намеренију Светлога књаза и саветника шта раде“. Овде је у Чачку потпуно опкољен непријатељски расположеним људима те му нико не може с миром ни доћи ни отићи.

Уставобранитељи су у Чачку настојали да Јовану учине живот неподношљивим па нису презали ни од најситнијих зађевица. Тако се епископ Никифор жали среском начелнику Ерићу да му нечије свиње тобож рију ливаду. Ерић извештава окружног начелника 20. априла да управо Јованове свиње чине штету владици па је наредио варошком кмету Вукашину Даниловићу да упозори Јована да чува своје свиње. Јован није могао да пређе преко овакве увреде па је оштро интервенисао код „примиретелног суда“ изјавивши да су његове свиње већ поодавно отеране у Брусницу. Јован је такође почео да скупља људе око себе уздајући се посебно у рудничку нахију.⁵

Јован је тих дана одлазио у Београд да извиди ситуацију, а његови људи развијају ширу акцију у Чачку и околини. Окружни начелник Перуничкић извештава о Јовановој делатности попечитеља (министра) унутрашњих дела. У Јованове главне сараднике убраја „надзиратеља дворског“ Милована Ђиласа, варошког кмета Вукашина Даниловића, Вукосава Калајцију, Гавра кавецкију и Јована касапина. Они су створили читаву мрежу достављача који прате у првом реду окружног начелника и достављају податке о његовим поступцима и изјавама. Они такође развијају живу агитацију „да

ће господар Јован опет овде генералом бити и команду по старом начину предузети и да је све ово данашње спрдња и праздно, и уредбе ове нове непостојане, и за које ће сви који су се ове стране примили пострадати“. Обавештава попечитеља да је Јован у вези са члановима суда рудничког округа. Често понеко од њих долази код Јована и доноси му вести из Београда.

Јованове присталице већ су обележене и у попечитељству унутрашњих дела и у попечитељству правосуђа као „мира нарушитељи“ које треба предати суду.

Окружни начелник Перуничкић још није сигуран како ће се ситуација у земљи развијати. Стога је избегавао да директно долази у конфликт са Јованом, већ је на то подстицао ниже органе. Тома Вучић Перишић већ је развио широку делатност против књаза Милоша па је, прибирајући присталице, писао и Перуничкићу тражећи хитан одговор по доносиоцу писма. Перуничкић је био у великој дилеми но ипак је позитивно одговорио на Вучићево писмо. Но одмах је известио попечитеља унутрашњих дела о Вучићевом писму прилажући и копију свога одговора „у ком ако би ваше високородие штогод непотрефљено приметило, то покорно молим што би ми поправке дати благоволило“. Иако му је попечитељ зет, Перуничкић је са великом стрепњом очекивао одговор, јер се још није знало „на коју се страну књаз приволео“.

Срески начелник Ерић извештава 30. априла окружног начелника Перуничкића о ставу мајора Радоја Банићанина, начелника моравског среза рудничког округа. Он је све чиновнике у Чачку називао „латифовцима“ (по Турчину Латиф-аги) а епископа ужичког оцом. Приликом лицитације моравске скеле упозоравао је да нико не закупљује скеле, јер ће то бити непуноважно без Јовановог одобрења. Банићанин не признаје никакву власт, ни световну ни духовну, сем Милоша. Декларисао се јавно против устава и садашњих „уредби“ вулгарно псујући њихове присталице.

Попечитељ унутрашњих дела наложио је окружном начелнику Перуничкићу да се Јованове присталице из Чачка Ђилас, Вукашин Даниловић, Вукосав Калајџија, Гавро каведија и Јован касалин предаду суду. Међутим, Перуничкић није био за тако радикалан обрачун у ово „ровито време“, јер није могао још да сагледа исход ситуације. Стога предлаже попечитељу унутрашњих дела да се причека са подизањем општужбе „да се не уита са шњом а јаћу међутим на њи као и до сада добро око имати, и неће никаква зла слѣдствија имати, па кад време тише буде, онда ако видите да е

потребно ласно ће се сљедствија предузети“. Међутим, Перуничкић инсистира да се по сваку цену уклони из Чачка „роми доктор“ (доктор Николић) који је главни Јованов саветодавац и инспиратор свих подухвата. Оптужује га да је писао Јованов одговор владици Никифору на позив да приступи Милошевим противницима. У том писму „помиње царева и времена Бог зна кадашња које Гос. Јован јошт сто година да живи чуо не би ни знао, него га све он (роми дабо) учи, и све је једнако са шњим, и сада уочи Ђурђева дне у суботу отишли су оба два у Београд и сада су тамо“. Доктор се може уклонити из Чачка без икаквих последица зато што је он „службен човек“, а уз то је без породице те је приморан да иде тамо где се премести. Перуничкић подвлачи да је доктор Николић „већи ђаво“ него Милошев доктор Куниберт, само што је на мањем положају.⁶

Почетком априла 1839. године Милош изненада напусти Крагујевац и отпутује у Београд где се задржи око две недеље. Његов старији син Милан налазио се на лечењу у Земуну. Под изговором да обиђе болесног сина Милош пређе у Земун 15. априла и извести београдског пашу и остале дипломатске представнике да не намерава да се више враћа у Србију. Међутим, на инсистирање представника Савета и руског и енглеског конзула Милош се врати у Србију 21. априла.⁷

Пошто се вратио у Србију, Милош је уз помоћ брата Јована организовао буну у крагујевачком, ђупријском и крушевачком гарнизону. У Србији је било сумњиво што је књаз Милош напустио Крагујевац. Његове присталице шириле су фаму да је књаз заробљеник саветника и да му је угрожен и сам живот. Стога су му војници крагујевачког гарнизона написали писмо 9. маја у коме му изражавају приврженост и нуде помоћ у борби против саветника.⁸ Но Милошеви противници убрзо прозру да је побуна у гарнизонима Милошева ствар те навале на њега да се супротстави побуњеницима. Буну су подигли 11. маја војници из пешадије и артиљерије крагујевачког гарнизона а њима су се „причислили“ и „кавалеристи“ из Ђуприје. Војницима су се придружили само неки од „унтерофицира“. Стога су повезали своје офицере и „јошт неке старешине десивше се онде“ и кренули према Београду. После неколико дана избије побуна и у крушевачком гарнизону чија се војска упути према Крагујевцу с намером да продужи према Београду.⁹

Милош је, под притиском саветника, послао побуњеницима два своја официра са писмом да одустану од својих намера и да се он не налази ни у каквој опасности. Већ 13. маја Милош расписује окружним начелницима да је члана Савета пуковника Тому Вучића Перишића поставио за „врховног повелитеља“ народне војске ради угушивања буне. Наређује да се све Вучићеве наредбе „точнејше испуњавају“ и да сваки кога Вучић позове „без и најмањег отлагања на позив његов иде“.¹⁰

Руднички крај био је такође захваћен овом буном. Стижу вести да „у окружију рудничком у неколико села ушла је у народ нека ука“.¹¹

Већ 12. маја пише о побуни Милован Маринковић из Крушевца помоћнику начелника рудничког округа Милошу Радојловићу. Из писма се види да је Маринковић веома обавештен о намерама побуњеника и о целом току побуне. Извештава га да су војници кренули према Београду, јер је књаз тамо „у великој тескоби од прочи многи нови господара“ а народ неће другог господара „окром њега и његову светлу фамилију“. Маринковић му препоручује да писмо прочита „пред свим у рудничком окружју“ и моли га да поздрави Милошевог брата Јована да ће се сви дићи у Милошеву одбрану. Ко не буде пошао да брани књазу, „за њега ни од кога добро бити неће, ака мо ли од народа“. Грузански кметови одлазе сви за „војинством“, „а пак да знате каква је ствар ви би све оставили па би звали кои оће с вама па управо у Београд“. Моли да га обавести хитно да ли ће и Рудничани кренути за Београд и да не жали колико ће платити писмоношцу.¹²

Међутим, и Милошеви противници постају веома активни у борби против побуњеника. Начелник крушевачког округа Петар Лазаревић обавештава 14. маја Милосава Перуничкића, начелника чачанског округа о побуни у крушевачком ганизону. Извештава га да су чиновници начелства и суда „готови с народом окружја овдашњег речени устав кои смо одавно желили и сада једва дочекали га, сложено братски и християнски као што смо и веру нашу од иновераца бранили заштићавати, и свома силама до последњег док нас траје, стати супрот ономе зломижљенику кои се буде усудио погазивши свету заклетву и веру християнску исти устав и по томе права народа нарушити и народ Отчества нашег у досадашње ropства угњетеније и тирјанство бацити“. Моли га за хитно обавештење о ставу старешина чачанског „окружија“. С њиховим писмом треба упознати и владику Никифора и молити га да утиче на народ

„да права своја уставом дарована му сложено брани“. Писмо су потписали сви чиновници крушевачког окружног начелства и окружног суда. Слично писмо послато је јагодинском и алексиначком окружном начелнику.¹³

Перуничкић му одговора истог дана и обавештава га детаљније о току догађаја, јер је послао свога човека у Крагујевац чим је чуо за побуну. Уверава га да ће народ „окружија“ чачанског по сваку цену бранити устав.“ А и онај који се вара и мисли да овај устав наруши, нека добро разсуди кога је издао, и кога заштићава, па кад то све разсуди, онда му на вољу стои прокушати срећу своју“. Писмо су потписали сви чиновници чачанског окружног начелства и окружног суда.¹⁴

Начелник рудничког „окружија“ Вуле Вукомановић известио је 15. маја попечитељство унутрашњих дела да је „преметио“ да се дигла нека „мала буна“ у Крагујевцу па је „повторително“ наредио среским начелницима „да би они на свашта добро мотрили, а особито на оне људе који би народ узбуњивали“. Јавља такође да је Начелство „једно писмо уфатило у ком је сасвим против уставу писато“.

Међутим, већ сутра дан окружни начелник Вукомановић извештава Попечитељство унутрашњих дела да се заострила ситуација у рудничком „окружију“. Народ се почео узбуњивати а „буну међу народ стављају“ Марко Ракић, председник Окружног суда, Танаско Михаиловић, члан истог Суда и Петроније Андрејевић све по заповести „господара“ Јована.

Истог дана и Милосав Перуничкић, начелник чачанског „окружија“ обавештава Попечитељство о нередима у моравском срезу рудничког округа. Начелник моравског среза мајор Радоје Бинићанин заузео је скелу на Морави код Чачка и држи је већ три дана и ником не дозвољава прелаз. Сва писма задржава и претходно шаље у Брусницу на преглед. Писма упућена у Чачак такође задржава и шаље их директно у Јованов конак па их тек он доставља Суду или Начелству. Окружни начелник је послао Бинићанину свога помоћника Илију Илијића да види по чијем наређењу то ради. Бинићанин се позвао на Николу Радојловића, помоћника рудничког окружног начелства као свога претпостављеног. За једно три дана биће јасно и чачанском окружном начелству зашто Бинићанин седи на скели. А Перуничкић ако мисли да живи, нека узме жену и децу и отиде господару Јовану, пољуби га у skut, затражи опроштај и рекне: „Ја сам твој, господару.“

Перунички извештава у истом писму да је интервенисао и код Јована, али се он прави као да ништа не зна о поступцима моравског начелника Бинићанина. Мајор Бинићанин је по Перуничкију „глупи и неразумни а поготово не ни за свиње способан човек“. Он сваки час долази Јовану а неки пут долази и председник рудничког окружног суда и чланови као и качерско-црногорски начелник Милинко Ђорђевић. У овај крај долазио је такође и саветник Илија Поповић Прељинац па са Бинићанином преноћио у Јовановом конаку и 12. маја отишао у Брусницу. Перунички сматра да Јован држи конце побуне не само у овом подручју већ у целој Србији. Изражава бојазан да ће у овом крају бити „великог неваљалства“, јер је Јован „ватру дао“ у рудничком крају и прикупља око себе своје старе момке као Марка Поповића, Анта Врбавца, Анта Сврачковца и друге и има их више него кад је био командант.¹⁶

Вуле Вукомановић, руднички окружни начелник шаље 17. маја Попечитељству унутрашњих дела опширнији извештај о догађајима у рудничком округу. Марко Ракић, председник Окружног суда, Танаско Михаиловић, члан Окружног суда и бивши капетан Петроније Андрејевић скупе око четири стотине људи и ударе 16. маја на „конак судејски“ где је и канцеларија окружног начелства. Начелник је наредио да се јавно прочита циркулар Попечитељства унутрашњих дела о одржавању реда и да се народ позове да се разиђе кућама. Међутим, маса је извикивала књаза Милоша и претила да ће чиновници сутра опет бити повезани и тако везани протерани у Београд, „а ми макар сви изгинули, нећемо се натраг повратити, докле год књазу очи не видимо“. Потом поново ударе на конак, вежу помоћника начелника Радојловића и ухапсе, а окружног начелника ставе под стражу. Бунтовници су послали 150 коњаника у Чачак господару Јовану. Он их поучи да направе „прошеније“, једно књазу а друго Совету па да пошаљу неколико људи у Београд у име целог рудничког „окружја“. Начелник тврди да „ова побуна била је само из 16 села.“

Окружни начелник није могао одмах да пошаље „рапорт“ Попечитељству, јер му то нису допуштале побуњеници. Овом приликом извештава да су посланици рудничког округа, који су однели „прошеније“ у Београд, „први уз њине старешине бунтовници били“.¹⁷

Истог дана чачански окружни начелник Милосав Перунички извештава Попечитељство унутрашњих дела да су побуњеници у рудничком округу успели да прекину везу између Начелства и Попечитељства па је оно деловало самоиницијативно. Перунички се

повезао са околним окрузима и мобилисао их у борбу против побуњеника. Апелује на Попечитељство да се не жали новац за угушвање побуне, „јербо зломисленици не штеде, него дају и капом и шаком“. Сугерише му да распише народу циркулар „с којим објавите народу колико му је у данку олакшање, и оборите меанске аренде и по селима присвојене под Правитељство јалије поитајте, јербо се народ с тим присваја и постојан и привржен бива благотворноме Уставу и садањем централном Правленију и новим уредбама, јербо је народу много пута обећавано па не испуњено, па се и сад бои да се не притаи и незаборави“.¹⁸

Као што се види, буну су у рудничком крају организовали Јован Обреновић, Илија Поповић — Прељинац, члан Савета а непосредни извршиоци били су Радоје Бинићанин, Танаско Михаиловић, Марко Ракић и други. Илија Поповић је у првој половини маја обишао Јована Обреновића и прошао цео руднички крај саставши се са главним вођама буне.

Главни ослонац уставобранитеља у чачанском крају био је чачански окружни начелник Милосав Перуничкић, који је и одржао мир у чачанском округу. Међутим, велика је Перуничкићева улога и у стишавању буне у рудничком округу. Пре свега, он је у сталном контакту са попечитељем унутрашњих дела Ђорђем Протићем, уставобранитељем коме непрестано шаље извештаје. Перуничкић је био готов да оружаном силом угуши буну у рудничком округу, али је претходно употребио сву дипломатску вештину да би стишао буну. Пре свега, ставио је под строгу присмотру господара Јована, који је живео у Чачку и држао све конце буне у рудничком округу.

Међутим, Јован није био одлучан у акцији и почео је да се колеба. Перуничкић је поставио јавне и тајне страже поред Мораве да осујети контакте Рудничана са Јованом. Уз то је Перуничкић обавестио Јована да је добио књажевско „предписаније“ да је Тома Вучић Перишић именован за „повелитеља“ народне војске која се дигла „као чавке“ на бунтовнике који ће убрзо бити покорени. Перуничкић уплаши Јована да ће сваки бити строго кажњен ако је и најмање говорио или „бунтовао“ против устава.

Поред овога Перуничкић је био развио широку обавештајну службу у рудничком округу која је, поред осталог, обавештавала тобоже Јована да није добро да рудничку буну товари себи на врат. Тако уплашен Јован се обраћа Перуничкићу с предлогом да иду обојица у Брусницу и да утичу на Рудничане да се разиђу кућама. Видећи Перуничкић да је Јован у шкрипцу, одбије да иде у Брусницу, јер ће

да подигне „силу окружија“ чачанског против бунтовника. Јован се још више уплаши и реши да иде сам молећи Перуничкића за једног момка за пратњу ради личне безбедности. Јован, разуме се, дошавши у Брусницу, распусти окупљене бунтовнике и тако од буне не буде ништа.

Начелство рудничког округа известило је Министарство унутрашњих дела о овом Јовановом поступку. Министарство 18. маја изражава тобожњу захвалност Јовану: „Из рапорта начелства окружија рудничког од 17. текућег месеца разумело је Попечитељство внурени дела с каквом је ревношћу Ваше Сијатељство поитало међу народ окружија рудничког, кои се у бунтовним намеренијам поколебао био да га умири и с каквом је вештином то дело у дејство привело осведочено овим отечество и мирољубијем Вашег Сијатељства задовољан је у пуној мери Совет кои сообштавајући Вашему Сијатељству Попечитељство ово не може пропустити да благодарност своју према поступку овом не изрази надајући се да ће Ваше Сијатељство и у напредак све оно хтети и чинити што се к благу народном с коим је и благо и слава светлог нашег књаза скопчана клони.“

Начелник ужичког округа „полковник и кавалер“ Јован Мићић, веома одан књазу Милошу, није одмах одговорио на Перуничкићев апел. Пише му тек 18. маја и каже што се тиче Устава „он је овде у целом окружију овом тако уважаем, као само свето евангелије и сваки је готов живот свој жртвовати за њега“, али додаје да је Устав „особита воља отца (тј. Милоша, М. У.) отечества нашег за благостаније и наши потомака“. Потцењује значај буне у Крагујевцу, али је ипак наредио среским старешинама да држе у приправности један део народа.¹⁹

Чиновници рудничког окружног начелства и суда пожурили су да 19. маја пошаљу помирљиво писмо чачанском окружном начелнику Перуничкићу. Писмо је потписао начелник Вуле Вукомановић, а место председника окружног суда Марка Ракића, који свакако није хтео да га потпише, потписали су га чланови Суда Глиша Поповић, главни сарадник уставобранитеља, Спасоје Нектеријевић, секретар Андрија Ковиљац па чак и Танаско Михаиловић, који је учествовао у побуни.

Вучић је већ 16. маја разоружао бунтовнике на Трешњи близу Београда, а 18. маја савладани су у Крагујевцу и војници крушевачког гарнизона који су се такође били упутили према Београду. То је свакако унело пометњу међу побуњенике у рудничком округу због чега је и дошло до овога писма у коме се каже да су ова два округа „као нај-

ближи соседи у љубави, пријатељству и братском дружељубију живела, да су се старешине њине увек, у издању какви уредба, договарали, и да су иста ова окружија за верност и приврженост, како од књаза тако и Совета, љубитна била и ову стару љубав и братски договор с Начелничеством и Суда Окружија чачанског Начелничество и Суд Окружија рудничког увек задржати жели“.²⁰

Вучић је већ 20. маја наредио Вулу Вукомановићу да повеже Марка Ракића, Танаска Михаиловића, Павла Срдановића из Клатичева и „подобне бунтовнике“ и да их под стражом пошаље што пре у Крагујевац. Исто тако треба што пре да стигне у Крагујевац и окружни начелник са 200 „поштених“ људи. Извештавајући о овоме Попечитељство унутрашњих дела Вукомановић оптужује калуђера са Савинца који, целу ноћ је ишао по селима и људе узбуђивао и на нас подизао“. Попечитељство наређује да се и калуђер, везан, спроведе са осталим бунтовницима.

Исти позив добио је и Милосав Перунички с тим да поведе са собом и Јована Обреновића.²¹

Милошеве присталице из Крагујевца рачунале су на помоћника начелника рудничког округа па је Васо Ђаковић из Бруснице донео из Крагујевца за Радојловића писмо од једног крагујевачког ћурчије. Међутим, писмо је пало у руке окружном начелнику који га је, кад је видео да је „уставу противно“, послао Попечитељству унутрашњих дела те га Радојловић није ни прочитао.

Притешњен Вучићем и његовим присталицама Милош је 1. јуна предао оставку митрополиту Петру и 3. јуна отишао на своје поседе у Влашкој.

Из рудничког „окружија“ ухапшена су и дотерана у Београд следећа лица: Марко Ракић, председник рудничког Окружног суда, Танаско Михаиловић, члан Окружног суда, Радоје Бинићанин, начелник моравског среза, Милинко Ђорђевић, начелник качерског среза, Јован Илијић, писар моравског среза, поп Павле Ненадовић из Такова, парох брезански, поп Марко Поповић из Такова, јеромонах Гедеон Јуришић из манастира Савинца, Ђорђе Јаковљевић из Такова, Сретен Ивановић из Бруснице, Павле Срдановић из Клатичева, Марко Радосављевић из Клатичева, Радоје Петровић из Калиманића, Глишо Степановић из Калиманића, Петар Повремовић из Калиманића, Симо Радовановић из Љутовнице, Павле Милојевић из Љутовнице, Обрад Шукољевић из Луњевице, Димитрије Милвановић из Забрђа, Недељко Степановић из Калиманића, Павле Мирковић из Шилопаја и Никола Лукић из Накучана. Из крагује-

вачког округа било је ухапшено 27, из јагодинског 5, из пожаревачког 2, из крушевачког 1, из београдског 1, затим Милошев капелник Јосиф Шлезингер и Јован Обреновић.²²

Вучић је послао бунтовнике из Крагујевца у Београд 30. маја „под јаком стражом“. У Београду је образован „чрезвичајни“ (ванредни) суд који је у октобру осудио из рудничког краја:

Јована Обреновића зато што је подигао буну. Оквалификован је као „неверник отечества“. Осуђује се да се лиши свога звања, да му се одузму сва права и дипломе, „да он од данас у напредак, докле гођ живио буде, у оном месту гди је централно правленије, живити мора, и то без присмотре, а из овог места да му није слободно више од једног сата пробожденија ради изићи но и ово, кад чинити хоће, да мора са знањем и присмотром надлежне власти чинити, да му се свака кореспонденција у отечеству забрани, да никакови добара изван места живљења имати не може, и за такова која има распродати оставља му се рок од једне године дана, да г. Радојловићу, што га је везати и апсирати заповедио, за претрпљено безчастије и муку 50 дуката цес., а настојатељу манастира Вујна и протопрезвитерима драгачевском и брусничком да трошак кои су суочења ради с њим у Београду долазећи и при повратку учинили у 3338 гр(оша) наплатити има“.

Апелациони суд је нашао да је казна блага и да Јовану не треба узимати као олакшавајућу околност његов изговор да је све радио по налогу владара земље. Стога поштрава казну с тим да Радојловићу плати 100 дуката место педесет, да плати дангубу свима хапшеним Рудничанима па пуштени као невини по три цванцика дневно и да проведе десет година у заточеништву у Поречу од дана пресуде с тим „да му се унакрст на једној руци и једној нози лако гвозђе метне“.

Намесништво је „омекшало“ пресуду Апелације што „осуђеник у Београду три године без гвозђа под надзирањем власти живити има“.

Радоја Бинићанина, начелника среза моравског зато што је умешан у буну, што је извршавао Јованове налоге и није се претходно консултовао са својим претпостављеним, што је позивањем народа на побуну погазио заклетву, што је узурпирао пошту, што је Павлу Срдановићу из Клатичева и Глишу Степановићу из Калиманића наложио да истуку помоћника окружног начелника Радојловића „и леђа му као трбух мекана начинио“. „Чрезвичајни“ суд га је прогласио за „правог“ бунтовника и донео пресуду да се

јавно, пред народом, лиши звања, да му се одузму све дипломе и да „више никад никакве службе у отечеству имати не може“, да да Радојловићу педесет дуката и да проведе три године окован у заточењу у Поречу. Апелација је смањила казну у толико да не буде у тешким већ у лаким оковима. Намесништво ублажује казну у толико што ће заточење трајати једну годину без гвожђа.²³

Марка Ракића, председника рудничког Округног суда, „Чрезвичайни“ суд га је оквалификовао као „правог бунтовника“. Као судија „прекорачио је“ своју дужност прикупљањем бунтовника и продужио да диже људе на оружје и да руши Устав „и после известија о бившем књазу од Борисава из Мајдана да је здрав и да је у Београду“. Према пресуди Ракић је „прави бунтовник“ и „кљатовпреступник“. Осуђује се да „са званија свог торжествено пред собранијем народа при суду окружја рудничког низвргнут буде“, да му се одузму све дипломе, да више никад не може добити никакву службу у отаџбини и да проведе у Поречу три године у заточењу у оковима. Апелација му је поштрила казну подизањем заточеништва на четири године зато што је „лично људе на оружје подизао“. Намесништво му је смањило само заточеништво на једну годину с тим да га издржава у Јагодини.

Марка Поповића, пароха из Такова зато што се својеволјно „прилепио“ уз буну, што је „лагао“ да му је Ђока Јаковљевић рекао да је буна Милошева заповест, што је завео калуђера Гедсона и Ђоку Јаковљевића те је „апса и гвожђа допао“, што је дао повода да бунтовници вежу окружног начелника и његовог помоћника, што је везао и тукао Марка Стругаревића који је покушао да брани окружног начелника и што се у побуни није понашао као духовно лице. Суд тражи да га црквена власт јавно лиши чина, да плати Марку Стругаревићу и Ђоку Јаковљевићу по двадесет талира оштете и да проведе две године у заточеништву у Поречу. Апелација се сложила са пресудом, а Намесништво је укинуло казну заточења.²⁴

Милинка Ђорђевића, начелника качерско-црногорског среза због „подозренија“ да је био умешан у буну и што „по дужности својој нуждне мере употребити није хтео да се буна у срезу његовом не догоди“. Стога да се лиши звања пред скупом целокупног народа свога среза, да му се одузму дипломе и за сва времена забрани приступ у државну службу. Ову пресуду „чрезвичайног“ суда потврдила је и Апелација, али ју је Намесништво „омекшало“ тиме да се пресуда не чита пред народом већ само пред чиновницима.

Танаска Михаиловића, члана рудничког Окружног суда да му се одузму дипломе и забрани пријем у државну службу за сва времена. Пресуду су потврдили и Апелација и Намесништво.²⁵

Јована Илијића, писара моравског среза зато што по дужности није јавио вишим властима о намерама Радоја Бинићанина и Јована Обреновића. Окарактерисан је као „кљатвопреступник“ и „народњему напретку и благостојанију опасни човек“. Стога да се пред народом лиши звања, да му се одузму сви декрети о звањима, да за увек изгуби право на државну службу и да проведе годину дана у оковима у затвору надлежног окружног суда. Апелација му је укинула заточеништво зато што је приступио побуни највише кривицом свога начелника с чим се сложило и Намесништво.²⁶

Приликом разоружавања на Трешњи, Вучић је наредио да се побуњеницима скине одело па су само у кошуљи, голи и боси упућени својим кућама.²⁷ Из рудничког „окружија“ разоружано је 16 „кавалериста“ и то: из качерског среза Антоније Ђорђевић из Церове, Апостол Петровић Бушић из Јовановца, Јован Милојевић из Липнице, Васо Аћимовић из Ба и Лазар Богојевић из Трудеља; из црногорског среза Павле Ковачевић из Теочина и Павле Томић из Шарана; из моравског среза Вукоје Петровић из Милићеваца, Миленко Петровић из Кукоља, Гаврило Милићевић из Јанчића, Теша Марковић из Папратишта, Мијаило Матић из Миоковаца, Милета Петровић из Доње Горевнице, Сретен Глишић из Бреснице, Мијаило Домановић из Дреновца и Јаков Миловановић из Мрчајеваца. Указом Намесништва од 6. септембра амнестирани су сви војници регуларне војске разоружане на Трешњи и распуштени кућама с тим да се држе устава „као светиње“. У исто време решено је да им се врате сопствени пиштољи с тим да септембра сами дођу по њих у Београд.²⁸

Угушивши побуну Вучић је наредио да се из сваког од 12 „окружија“ избере по 12 „најмудрији и најважни мужева, са по једним начелником срезским, за депутирце“. Пред Лаудоновим шанцем код Београда војска и „депутирци“ извикали су устав па је Вучић потом тријумфално ушао у Београд дочекан од Савета, Владе, Цркве и Београђана.²⁹ „Депутирци“ из рудничког „окружија“ за скупштину отворену 13. јуна били су: из црногорског среза Грујица Томовић из Коштунића, Симо Лазић из Сврачковаца, Вучић Петровић из Бранетића, Крста Марјановић из Криве Реке и Гаврило Радованов из Велеречи; из качерског среза Радојица Живанов из Живковаца, Стефан Адамовић из Блазнаве и Пера Козељчевић

из Козеља; из моравског среза Филип Савић из Горње Горевнице, Антоније Радовановић из Врнчана, Сретен Ристовић из Мојсиња, Величко Љаљевић из Милочаја, Аврам Дуковић из Остре и Живко Мијаиловић из Милићеваца. Из редова чиновника на скупштини су били окружни начелник Буле Вукомановић, члан окружног суда Спасоје Нектеријевић, секретар окружног начелства Андрија Ковиљац, привремени начелник качерског среза Марко Ивановић, и привремени начелник моравског среза Марко Добросављевић из Доње Трепче.³⁰

Вучићевци су уочи нове скупштине развили веома живу агитацију против свих чланова породице Обреновића. У овом се особито истакао чачански окружни начелник Милосав Перуничкић. Он је организовао низ састанака са окружним начелницима, чиновницима, свештенством и осталим „депутирцима“ придобијајући их за Вучића агитовањем против Обреновића, у првом реду против Милоша и Јована.

Милошевим одласком из Србије нису се средиле прилике у земљи. Почетком 1840. године Намесништво је издало налог Попечитељству унутрашњих послова да преко једног циркулара упозори окружне и среске начелнике и „примирителне“ судове да „добро мотре“ на све који би се у „политику и дела правителствена јавно и откровено мешали“ и да такве одмах предају судовима.³¹

Милошев наследник Милан убрзо је умро па је на његово место дошао за књаза млађи Милошев син Михаило. Он је из Влашке преко Цариграда допутовао у Београд почетком марта 1840. Тих дана (5. марта) одржана је скупштина у Београду на којој је обнародован султански берат о Михаиловом именовану за књаза Србије. Михаило је истог дана и миропомазан. Ову су скупштину сачињавали сви окружни начелници, сви председници окружних судова, сви срески начелници сем по једног који је остао у сваком округу и „по четири најодабранија човека свакога реда, кмета, трговца и простака, кои су народу познати и на које народ повереније имаде и кои су општином опуномоћени“.

Рудничко „окружије“ изабрало је 23 „депутирца“ (посланика). Избор је вршен у среском месту на збору представника свих села одговарајућег среза. Посланици моравског среза били су Обрад Вукосављевић из Тамника, Марко Рајичић из Мрчајеваца, Милић Арсенијевић из Бечња, Аврам Дуковић из Остре, Марко Добросављевић из Доње Трепче, Јован Николић из Прељине, Петар Јонтуловић

из Ракове, Живко Мијаиловић из Милићеваца, Антоније Радовано-
вић из Врчана и Перица Влаисављевић из Папратишта.

У срезу качерско-црногорском изабрани су за посланике Мар-
ко Бушић из Јовановца. Петар Ристић из Блазнаве, Гаврило Крстић
из Јарменоваца, Ратко Јовановић из Трудеља, Андрија Јовановић
из Пољаница, Аврам Јовановић из Бољковаца, Јован Јовановић из
Грабовице, Борисав Јовановић из Мајдана, Теодор Пантелић из
Црнуће, Петар Томашевић из Лочеваца, Маринко Милосављевић
из Дренове и Јован Којовић из Прањана.

Варош Брусницу представљао је на скупштини Миланко
Марковић.

Од чиновника на скупштини су били окружни начелник Вуле
Вукомановић, председник окружног суда Лука Гарашанин и Петро-
није Андрејевић, начелник моравског среза.³²

Међутим, стање у Србији није се сређивало. Књаз Михаило
је био приморан да почетком априла „повторително“ нареди „да
сваки гледа свој рад и посао, а у политическа дела, која Прави-
телству јединствено принадеже, не меша се“.³³

Продужила се борба између Милошевих присталица и уста-
вобранитеља. Истакнути Милошеви људи, а нарочито његова жена
Љубица и брат Јеврем, водили су упорну борбу против уставобра-
нитеља. Настојали су да створе атмосферу да високи чиновници
угрожавају и сам живот књазу Михаилу. Присталице Обреновића
успеле су да на овоме мобилишу народ из неких крајева Србије
да дође у Београд да „спасава“ књаза. У Топчидеру народ је тра-
жио да се удаље од књаза „опасна лица“, у првом реду Вучић и
Петронијевић, да се књаз Милош врати у „отечество“ и да се цен-
трални органи са књазом Михаилом, ради безбедности, преместе из
Београда у Крагујевац.

У овој повољној атмосфери по Обреновиће, Јовану је омо-
гућено да крајем априла дође из Београда у Чачак где је са оду-
шевљењем дочекан. Чим је дошао, присталице Обреновића отпочеле
су са својим политичким акцијама у рудничком, чачанском и ужи-
чком „окружију“. Нарочито су се окомили на оне који су се истакли
као представници мајске буне 1839. године у овом крају.³⁴

За чачанског окружног начелника постављен је у ово време
„полковник“ Арсо Андрејевић, велики пријатељ Обреновића. Пату-
јући у Чачак на дужност Андрејевић је стигао у Брусницу 25. ап-
рила где је преноћио код свога брата Петронија. Петронијев пандур
Матија отишао је истог дана у Чачак да обавести да ће нови ок-

ружни начелник стићи сутра на ручак у Чачак. Руднички окружни начелник јавља Попечитељству унутрашњих послова да је пандур Матија затекао у Чачку како су владика и сви чиновници окружног начелства и суда „од простог народа под строгом стражом стављени“.³⁵

Бунтовници су у Чачку притворили епископа Никифора држећи га 17 дана под стражом у његовом двору. Чиновнике су позатварали у окружно начелство и држали их 22 дана под стражом. Стевана Ерића, начелника моравског среза још и избатињају после издржаног затвора и пошаљу кући. Отпусте му из службе и сина, чиновника у окружном начелству. Ерић се истакао у прогону Обреновићевих присталица 1839. године.

Коловођа побуне у Чачку био је срески начелник Ботуровић. Он је пред сабраним народом прочитао Јованово писмо којим извештава да их очекује у Београду или у Крагујевцу. Марко Поповић, бивши ађутант Јована Обреновића наредио је да се позатварани чиновници окују а неки и да се батинају јавно на пијаци.³⁶

Једна група бунтовника из рудничког округа нападне на окружни суд у Брусници са намером да ухвати Луку Гарашанина, познатог Вучићевог присталицу, али он умакне у Београд.³⁷

У нападу на руднички окружни суд народ црногорског среза предводио је познати бунтовник из 1839. године Танаско Михаиловић. Разјарени народ тукао је чиновнике који су покушали да му се супротстављају и да га грде. Све су касе у округу запечаћене и стављене под стражу. Први захтев народа био је смањење пореза. Народ се силно ускомешао и разјарено је нападао на Брусницу. Главни организатори ове побуне у рудничком округу били су Радоје Бинићанин, бивши срески начелник и познати бунтовник из 1839. године и Марко Добросављевић из Доње Трепче.³⁸

После ових догађаја, који се нису збили само у рудничком и чачанском округу, књаз Михаило тражи да Попечитељство унутрашњих дела обезбеди преко окружних начелника, и то у књажево име, да народ „власти себи претпостављене точно слуша и њима се повинује не чинећи сам себи задовољство с изјављенијем тога и тога не признајем и не слушам“. Књаз исто тако тражи да се обазривије поступа са народом и да се избегавају „непријатна изражавања и претње, као и непотребна приговарања“.³⁹

Вучић је после прогона књаза Милоша смањео порез од шест на пет талира што је народ на селу примио са одушевљењем. Међутим, Михаило је убрзо повисио порез опет на шест талира што

је изазвало велико незадовољство у народу. Почело се са одбијањем плаћања пореза, а у неким окрузима Србије дошло је због тога и до комешања. У мају обавештавају кметови књаза Михаила да народ не само да не плаћа порез већ узима натраг и онај који је већ предао. Стога Михаило интервенише преко Попечитељства унутрашњих дела да се обезбеди купљење пореза.⁴⁰

Немири у рудничком округу трајали су готово целе године. Окружни начелник Вуле Вукомановић жали се 24. маја Попечитељству унутрашњих дела да се још раније у народу „неки немир подигао“ и да још „свирепствује“. За ове немире оптужује начелника моравског среза Петронија Андрејевића. Он не слуша окружне власти. Непрестано је у контакту са својим братом пуковником Арсом. Наредио је помоћнику окружног начелника Радојловићу да се из Начелства не шаље никакав извештај док га он не прегледа и не одобри. Поред тога Андрејевић скупља око себе људе и кметове качерско-црногорског среза и с њима „неке потајне састанке прави“. Тако се понаша и писар окружног начелства Васа Караматијевић. Андрејевић је представљао да он то све ради по налогу књаза Михаила.⁴¹

Услед пореза дошло је до силног „возмућенија“ у више „окружија“ па је књаз Михаило, видећи да су наредбе Попечитељства унутрашњих дела неефикасне, издао 15. маја прокламацију народу у којој позива на мир, послушност и плаћање пореза и упозорава да све заповести потичу у ствари од њега.

Књажева прокламација обнародована је у рудничком округу 26. маја у Брусници. Из сваке општине позвали су „по једног кмета и по једног најодабранијег човека“. Међутим, скупила се „већа част и незвати људи“ из Округа. Кад је прокламација прочитана, народ је одлучно одбио да се повинује окружним властима и не признаје Начелство уопште. Његове чиновнике сматра бунтовницима зато што су протерали књаза Милоша. У овој акцији истицали су се Петроније Андрејевић, начелник моравског среза, члан Окружног суда Спасоје Нектеријевић, бивши члан Окружног суда Танаско Михаиловић и писар Окружног начелства Васа Краматијевић. На овом скупу народ је написао „прошеније“ књазу Михаилу да се садашњи чиновници протерају из овог округа и поставе други. Изабрано је 12 људи који ће однети молбу књазу Михаилу. Окружни начелник извештава Попечитељство унутрашњих дела да Начелство не може „дејствовати“ док „какови одговори од његове светлости по

исти 12 људи добије“, јер народ „сав персонал Начелства за претпостављену власт не сматра“.42

Књаз Михаило је наредио 7. јуна да му лично дође начелник моравског среза Петроније Андрејевић, један од најглавнијих бунтовника у рудничком округу. Међутим, окружни начелник не престаје да оптужује Попечитељству унутрашњих дела и Спасоја Нектеријевића који „потајне разговоре спроводе“.43

Пошто се народ није смирио ни после књажеве прокламације, Михаило је наредио Попечитељству унутрашњих дела да „главне немира виновнике, појавивши се после обнародоване последње прокламације, сваким могућним начином постара се добавити, и како кога добије, одма да га к мени представи“.44

Из рудничког округа послат је срески начелник Петроније Андрејевић који је саслушан у Попечитељству унутрашњих дела па „по прочитању овог протокола који је он, будући да не зна писати, своим прстом потврдио, одпуштен је на свој квартир с тим да овди до даљег налога причека“.45

Пошто се народ и чиновништво нису смиривали, Михаило је почетком јуна издао другу прокламацију. Но руднички окружни начелник није сада сабирао народ на једно место ради обнародовања прокламације, већ је она читана по срезовима и то на два места у срезу да би скуп људи био што мањи. Према извештају окружног начелника Вукомановића ова је прокламација примљена без отпора у срезу качерско-црногорском. Међутим, у моравском срезу књажева прокламација је и овога пута одбијена. Ово су организовали Радоје Бинићанин из Опланића, бивши начелник моравског среза и Мијаило Бојић, кмет села Прељине. Народ не може да прихвати прокламацију „нити пак какво слово њено уважити или напослетку узаконџени данак давати“. Окружни начелник извештава да се Бинићанин учинио самозваним старешином моравског среза и народ слуша само његове заповести. Док се овакве коловође налазе међу народом не може се одржати мир и поредак у рудничком округу.46

Иако је окружни начелник обавестио Попечитељство да је књажева прокламација примљена без отпора у качерско-црногорском срезу, он већ 25. јуна рапортира да народ Качера одбија да плаћа порез. Лазар Радојчић из Угриноваца дошао је у овај крај „с неким писмима“. Он је окупљао народ „у гомилама“ у великом броју села, говорио им да не плаћају данак, јер ће се он опростити за десет наредних година. Радојчић је купио и потписе од народа, али начелник

није могао да дозна у коју сврху је то радио. Власт није смела да интервенише, јер „народ пак због садашњег немирног стања сваког чиновника и служитеља с претњом грози“. Радојчић је прокламовао да узима у заштиту народ Качера и није се уопште одазивао позивима власти. Окружни начелник обећава Попечитељству да ће се постарати да спречи ову акцију, но према садашњим изгледима то ће бити врло тешко услед разјарености народа.

О овоме је обавештен и књаз Михаило који је послао два своја момка у руднички округ да му доведу Лазара Радојичића. По њима је послао и лично писмо Рудничанима. Препоручио је Попечитељству унутрашњих дела да нареди властима у рудничком округу да помогну његовим момцима да неко од кметова или других сељака не пође код књаза ради одбране Радојичића.⁴⁷

Почетком јула јавља Попечитељству чачански окружни начелник о масовним немирима у свом округу. И у овом је округу власт била готово немоћна. У карановачком срезу народ се „гомилма“ дигао против својих кметова и не признаје их. Оваква је ситуација у многим општинама и осталих срезова. У Карановцу се народ „гомилма подигао“ против среског начелника Гаја Марковића и нагнао га да отвори панађур кад је то народ хтео. Због оваквог нереда и непослушности власти, није се могао ни порез покупити. У округу је настао „крајњи непоредак“. С постојећим бројем пандура не може се ухватити ни један једини коловођа, а камо ли сви, јер их народ брани. Стога Начелство тражи од Попечитељства стотину наоружаних пандура који би могли ефикасно интервенисати тамо где је најнужније. Иначе се ред у округу не може одржати.

Немири нису престајали у рудничком округу у току целог лета. Народ је упорно одбијао да плаћа порез. „Узакоњени“ (тј. од шест талира место пет) данак био се почео купити, али су то прекинули немири у народу. Помоћник окружног начелника Радојловић жали се 22. јула Попечитељству да је народ „свиреп постао и до данас данак издати није хтео“.⁴⁸

Немири су се донекле стишали у рудничком округу, према извештају помоћника окружног начелника, тек крајем августа.⁴⁹

Начелник моравског среза Петроније Андрејевић, који је саслушаван у Попечитељству на основу оптужби окружног начелника, враћен је на своју дужност. Свакако су били попустљиви према њему као присталици Обреновића. Андрејевић је био у тесном контакту са начелником ужичког округа Јованом Мићићем који је био веома привржен књазу Милошу. И даље је Андрејевић пренебре-

гавао окружне власти због чега га је оптуживао окружни начелник. Ове су тужбе стигле и до књаза Михаила који је наредио 10. септембра да се Андрејевић „озбиљски“ опомене да не слуша Јована Мићића нити иког другог сем своје претпостављене. Окружно начелство треба „добро“ да пази на Андрејевића па ако што „противу закона“ учини, да се извести Попечитељство које ће га удаљити од дужности и предати суду.⁵⁰

Почетком марта 1841. године избили су немири у драгачевском селу Трбуовцима (Драгојловац). Селјаци су одбили да плаћају порез. Буна је организована по упутствима Јована Обреновића, а искоришћене су неке злоупотребе при купљењу пореза.⁵¹ Попечитељство је одмах наредило да и руднички округ буде у строгој приправности да притекне у помоћ чачанским властима у гушењу побуне. Руднички окружни начелник извештава Попечитељство да ће, поред помоћи Чачанима, „све своје душевне силе употребити да се не би у овом окружију какова револуција догодила“.

Попечитељство унутрашњих дела било је подозриво према властима у рудничком округу. То се показало и приликом ове побуне у Драгачеву. Чачански окружни начелник је одмах известио Попечитељство, али је пошта ишла преко рудничког окружног начелства. Иако је извештај био хитне природе, Попечитељство га је добило тек четврти дан. Оно строго замера рудничком окружном начелнику због „необазрителности и немарности“ и тражи хитан извештај „из каквога се побуђења оно могло усудити овако итно писмо, кое отлагања ние трпило, при себи задржати а после на тенани слати га“.⁵²

У рудничком округу стање је било нормално у току 1841. године. Но и поред тога притајени отпор манифестовао се у ситним, често безначајним чаркама. Тако се, на пример, Величко Љаљевић, кмет села Милочаја налазио у Брусници у затвору окован зато „што је неке неупутне речи зборио против садашње владе.“⁵³ Већ су се у овом округу почеле осећати присталице Карађорђевића. Писар Окружног суда Глиша Зубан већ прети истакнутим обреновићевцима као, на пример, Петронију Андрејевићу, начелнику моравског среза и напада Јована Мићића, ужичког окружног начелника.⁵⁴

За илегалну борбу у ово доба су биле најподесније такозване пашквиље. Услед притиска власти акција и уставобранитеља и присталица Обреновића каналисана је често у тајну пропаганду. У ово доба већ се увелико путем пашквила хвале Карађорђевићи, а на-

падају Обреновићи. Тајна пропаганда је обично користила велике народне скупове — саборе.

Начелство рудничког округа „рапортира“ Попечитељству унутрашњих дела 10. јула 1842. године да су кметови села Бреснице и Тамника нашли на сабору у Вољавчи о св. Прокопију једно писмо без потписа. Писмо су „код воде у једном процепу заденуто нашли, кои како су прочитали, одма су своје среском начелнику послали, а читати народу нису дали“. Овде се сабирао народ из крагујевачког, чачанског и рудничког округа.⁵⁵

У августу уставобранитељи развијају веома живу акцију против Обреновића и раде на организовању буне. Припреме за буну обухватиле су све округе. Међутим, уставобранитељска акција у рудничком округу није могла да узме шире размере зато што је било доста присталица Обреновића. У Брусници је било неколико познатих Вучићевих присталица као што су Глишо Поповић, члан Окружног суда, Јеврем Гавриловић, помоћник окружног начелника и Миливоје Петровић Блазнавац, практикант Окружног начелства. Он је уништио наредбе књаза Михаила послате поштом чачанским властима.

Окружни начелник у Чачку био је Стевча Михаиловић, присталица и сарадник Обреновића те уставобранитељи нису успели да покрену народ против Михаила. Познати Вучићеви људи били су драгачевски срески начелник Милован Недељковић, карановачки срески начелник Гајо Ботуровић, затим помоћник окружног начелника, један члан Окружног суда, секретар и благајник Окружног суда Симо Молеровић. Но главни ослонац уставобранитеља у Чачку био је владика Никифор Максимовић. Стевча је у зачетку угушио буну у чачанском округу. Владици је забранио да излази из конака а своје чиновнике и карановачког начелника Ботуровића повезао и похапсио. Једино је умакао драгачевски срески начелник Недељковић и склонио се у село Лису.⁵⁶

Вучић је заузео Крагујевац 21. августа, а већ идућег дана улогорио се недалеко од Крагујевца и књаз Михаило. Књаз је још из Сопота послао Вучићу четири члана Савета међу којима је био и Илија Поповић Прељинац из села Прељине у рудничком округу. Вучић је напао књажеву војску топовима са Метиног Брда која отпочне да се повлачи према Београду. Михаило је намеравао да пружи отпор бунтовницима у Жабарима где му је стигао и стриц Јован са три до четири хиљаде људи из рудничког и чачанског округа.⁵⁷

Стевча Михаиловић, начелник чачанског округа, видећи да се Јован колеба, навали да похита књазу у помоћ. Јован крене у Брусницу где му се придружи и руднички окружни начелник Вуле Вукомановић.

Кад је Јован отишао у руднички крај, у Чачак је стигао начелник ужичког округа Јован Мићић да ту сачека своју војску. Мићић је примио Михаилово писмо у коме га обавештава о Вучићевим намерама и налаже му да пожури да заузме Крагујевац. Михаило је послао оваква писма и рудничком и чачанском окружном начелнику, али су пала у руке практиканту рудничког Окружног суда Миливоју Блазнавцу који је био присталица уставобранитеља. Но Стевча Михаиловић је деловао самоиницијативно. Јован Обреновић у гневу умало није убио Блазнавца због тог поступка, али се ствар окончала тиме што је добио педесет батина.⁵⁸

Вучић је такође упутио писмо преко својих поверљивих људи помоћнику рудничког окружног начелника Јеврему Гавриловићу, члану рудничког Окружног суда Глишу Поповићу и „казначеју“ (благајнику) Чачанског округа Симу Молеровићу, али су она пала у руке Стевчи Михаиловићу.

Мићић је изгубио три дана чекајући своју војску која није ни дошла. Стевча му понуди сто коњаника с тим да пожури у Крагујевац. Међутим, Мићић је стигао до села Бреснице, недалеко од Чачка и ту чекао исход догађаја.

Стевча сам почне скупљати војску по свом округу са намером да крене на Београд. Потерао је са собом и један мали топ који се налазио у Јовановом конаку. Са собом је повео повезане присталице уставобранитеља. Још док је Стевча био у Чачку дошли су му гласници да је књажева војска разбијена и да се Рудничани враћају кућама. Но Стевча и поред тога крене из Чачка 27. августа. У Брусници му се придружи Вуле Вукомановић са Рудничанима који се био вратио после пораза књажеве војске на Жабарима. Стевча пошаље гласнике у Бресницу да позову Јована Мићића. У манастиру Враћевцници било је зборно место Рудничана који су масовно пристизали. Ту су се снабдели цебаном, која је била смештена у књаз Милошевој кули. Одавде су послали Спасоја Нектеријевића у Крагујевац да потера преостале топове, али их је Вучић био онеспособио.

Стевча Михаиловић је био увелико задоцнио, јер је стигао у село Трбушницу на тремећи београдског, рудничког и ваљевског

округа тек 31. августа. Овде су се на Мићићево инсистирање задржали три дана што је деловало неповољно на борбену готовост војске.

Ова војска од петнаест хиљада људи уплашила је уставобранитеље те су покушали да мирним путем склоне Михаиловића и Мићића да распусте војску убеђујући их да они нису бунтовници, већ све то чине „по вољи два цара“. Мићић се држао веома неодређено, одушевљење међу војском је спласнуло, а и старешине су почеле да нагињу ка мирном решењу. Уставобранитељи су били обећали старешинама да неће бити узимани на одговорност. У таквој ситуацији Стевчи није остало друго до да распусте војску, а он се са старешинама преда уставобранитељима сем Мићића који се вратио у свој крај.⁵⁹

После пораза у селу Трбушници настале су тешке репресалије над присталицама Обреновића у рудничком и чачанском округу.

Пошто се растурила војска из Трбушнице, неки су се одметнули у хајдуке. За привременог начелника рудничког округа постављен је Глишо Поповић, један од познатих уставобранитеља овога краја. Већ 10. септембра извештава „привремено правленије“ да су се одметнули у хајдуке Миљко Бабић, кмет из села Гуришеваца и његов братучед Јоца, кмет Мијат Стојадиновић и Иван Стојановић из Јарменоваца „кои су сви у скупи са начелником ужичким противу добромислеће браће свое ишли“. Позивају и друге људе да се одмећу у хајдуке. Попечитељство налаже окружном начелству да све оне који су се одметнули позове к себи „лепим начином“ и да им обећа да им се ништа неће догодити ако се за неколико дана врате својим кућама. Ако се не одазову на такав позив, онда нека Начелство „мудро по постојећим полицајним уредбама и наставленијама с истим људима поступи.“⁶⁰

Хајдуковали су око месец дана па су се уз ово обећање предали властима. Међутим, ухапшени су, оковани и предати суду.

Глишо Поповић убрзо обавештава да су у округу „пожелателни мир и тишина у народу владати почели“. Окружни начелник упорно путује по округу ради смиревања народа.⁶¹

Већ 11. септембра нови окружни начелник почиње са оптужбама. Поповић је био са уставобранитељском војском на Брачару. Јавља Вучићу да су му многи почели долазити чим се вратио у Брусницу. Пише да народ долази са тужбама против Перише Ракића из Драгоља, Тимотија Адамовића из Врчана, Илије Чиво-

вића са Рудника и Спасоја Нектеријевића, бившег члана окружног суда. Они су починили многа зла, „арали и отимали, а и многе везивали и немилостиво били“. Обавештава да је обијен сандук у коме се чувао прикупљени порез. То су учинили, према изјавама пандура, окружни начелник Вуле Вукомановић и Спасоје Нектеријевић. На саслушању у Београду признали су да су претестерисали сандук и узели 639 дуката за издржавање војске. Новац су узели после боја на Жабарима.⁶²

Помоћник чачанског окружног начелника још док је био у логору на Врачару саставио је 13. септембра списак „подозрителни лица“ у свом округу. То су Стеван Михаиловић, окружни начелник, Проко Пауновић, писар, Васо Симић, члан окружног суда, родом из Чачка, Симо Максимовић, практикант окружног суда, родом са Рудника, начелник среза трнавског Милисав Сокић из Липнице, писар среза трнавског Петар Николић из Чачка, начелник карановачког среза Гајо Марковић из Јездине, писар карановачког среза Марко Гавриловић из Кнића, начелника студеничког среза Лазар Тошић „с примеченијем неспособан“, писар студеничког среза Стеван Јовановић из Вапе „неспособан“ и писар епархије Јефто Васић из Ваљева.⁶³

Марко Јевремовић, трговац из Прислонице тужи Стевчу Михаиловића рудничком окружном начелнику што га је ухапсио у Чачку као присталицу уставобранитеља и држао седам дана везаног. Када је пошао с војском на Београд, потерао је и њега везаног па га предао рудничком окружном начелнику.⁶⁴

Стевчу Михаиловића тужи Попечитељству унутрашњих дела и његов помоћник Милија Илијић. Жали се да га је држао једанаест дана везаног, затим му одузме коња, две мале сребрне пушке, једну ашу, две зобнице и једну дугу пушку „пак коња јашући разломи и осакати, а ствари изложене рашћерда као што ми је и сабљу са њеним прибором другоме носити дозволио, коју је сву изломио“.⁶⁵

Величко Љаљевић из Милочаја, који је у доба књаза Михаила лежао у затвору у Брусници као присталица уставобранитеља, постављен је 12. септембра за привременог начелника моравског среза.⁶⁶

Међутим, само три дана доцније помоћник начелника у „кондуит-листи“ даје следећу карактеристику: „Величко Љаљевић, 40 година, 5 деце, два мушка, троје женско, из Милочаја, пре годину дана био кмет селски, у званичној служби пре није био, 12. септембра 1842. постављен је привремено за начелника среза мора-

вског, читати и писати, способности приличне, тачности и примеренија у извршавању званични дела прилично, нарави, владања и нахођења средњег, осуђен био судом три месеца на робију зато што је као општински кмет у примирителном суду трудну жену био и после тога дете побацила а потом после и она умрла.“⁶⁷

Крајем септембра привремени начелник чачанског округа обавештава „привремено правленије“ да ће се предати суду „исполнитељи налога Стевчини и то: Милија Миладиновић, Ђорђе Протић, Коста Поповић, Ђорђе Евгенијевић и Стеван Шваба из Карановца, Сима Матовић и Павле Лекић из Лопатнице, Стеван Андрић из Чачка кмет, Мијаило Мађаревић из Слатине кмет, Јосиф момак Началништва овог“.⁶⁸

Већ почетком октобра извршена су полицијска ислеђења и привремени руднички окружни начелник Радојловић шаље рапорт „привременом правленију“ са списком „при овом волненију народњем поапшени лица“.

1. Босиљка, удовица из Бруснице стављена је у кућни привтор до коначног ислеђења. „Позориво је да је она говорила да можеду сви из Београда дошавши и код кућа свои изсечени бити. Није се пре на њој могло приметити да је се што у критична одстојателства мешала, иначе је поштеног владања била.“

2. Павле Јеремић из Лађеваца, бивши апсанција окружног суда „зато што је службу своју оставио, у Трбушници био, и што је неке узнемиравао. Као род — синовац бившем члану суда Спасоју Нектеријевићу — истоме сасвим привржен био, а иначе је пићу предавати се имао вољу“.

3. Периша Ракић из Драгоља „зато што је после почем је прокламација како прив. правленија тако и новоизабраног књаза чуо, народ бунио и против садашњег состојанија ишао и што је људе неке узнемиравао. Како 1839. тако 1840. године у бунама са бившим књазом Милошем тако и Михаилом помешан био. Иначе је поштеног владања и кмет у селу био“.

4. Илија Чивовић из Рудника „исто као и претходни и што је неке људе за срећу народа ишавше тукао. 1840. године био је први бунтовник и отео је од г. Сретена Јевтовића, бивш. срез. нач. познатог бунтовника Лаза и писма код овог нашавша. Иначе је поштеног владања и кмет у селу био“.

5. Тимотије Адамовић из Врнчана „зато што је с Перишом Ракићем у једном согласију био, пређе у овим критич. обстојателствама, био је иначе доброг владања само што је 1840. године уп-

лашен од познатог Лазе бунтовника, да му кућу не упали, ишао у Топчидер гди је зато што му је Лазо да ће га као противника свог Мићићу предати претио, морао овога с 9 дуката цес. митити да га не тужи“.

6. Јован Глибовић (Глибић) из Љубића, бивши срески писар „зато што је с преднаведеном троicom у согласију био. У буни бившег књаза Милоша 1839. год. био је умешан, за које је и званија и грађан. права био лишен па почем је бив. књаз Мијилом и одпуштен, а он и у 1840. год. у срезу први бунтовник био“.

7. Стеван Милошевић из Невада „зато што је Стевана Јевремовића из Врбаве Долње напаствовао. Био је пређе у критичним обстојателствима наклоњен партаи уставобранитељној и иначе доброг владања“.

8. Матија Миливојевић, писар окружног суда „зато што је, да ће код Јована Обреновића препишчик бити говорио ревнитељ права народњи, роптао и што се противан у почетку данашњему состојанију показивао. И пређе показивао се привржен фамили Обреновића и роптао је на ревнитеље права народњи, а како се пређе у критичним овим обстојател. владао није суду познато будући није одавде био а иначе је развратног владања и предан пићу“.

9. Нинко Симић из Мораваца „зато што је кад су га сељаци да коморе у Београд носи, терали, цсовао г. Вучића и што је говорио да је он ајдук. Пређе у критичним обстојателствима противу кмета свога Радивоја Марјановића ишао, а иначе је инација“.

10. Дамјан Николић из Мораваца „зато што је с предреченим Нинком којекуда тумарао. У владању је као и Нинко само што није као он инација“.

11. Вучић Шеварушић из Давидовице „зато што су га сељаци његови у време народ. движенија да ји је злостављао обтужили У буни књаз Мијаиловој 1840. био је умешан а иначе је владања доброг“.

12. Василије Чоловић из Давидовице „зато што је са предпоменутиМ Вучићем своје сељаке злостављао и био је кмет сеоски“.

13. Стана, жена Јована Петровића из Страгара „зато што је Мићићево писмо бившем члану Суда окр. крагујевачког Ристи Јовановићу и магационеру Лази Протићу метувши га у чарапу у Крагујевац однела“.

14. Марија, жена Јевте Лазаревића из Страгара „зато што је с предреченом заједно у Крагујевцу била и писмо носила“.

15. Миљко Јанковић из Гуришеваца „зато што је у почетку људе за срећом народа тежеће везивао и био. Пређе у одноше-нијама критични ови обстојателства и иначе био је доброг владања“.

16. Маријан Стојановић, кмет јарменовачки „све исто као претходно“.⁶⁹

Пошто се ситуација углавном средила, заказана је народна скупштина у Београду за 26. октобар. Тада је на Калемегдану прочитан султанов берат којим се потврђује избор Александра Карађорђевића за књаза Србије. Тада је престало са радом „привремено правленије“ и „кормило правленија“ преузима Александар.⁷⁰

За „депутирце“ изабрани су у моравском срезу рудничког округа: Танаско Маринковић из Сирче, Вук Николић из Цветака, Мијаило Савић из Лајеваца, Ненад Спасојевић из Катрге, Милић Катанић из Бечња, Марко Рајичић из Мрчајеваца, Марко Бијелић из Остре, Проко Радојевић из Мојсиња, Марко Јевремовић из Прислонице, Јован Николић из Прељине, Павле Божовић из Брђана, Петар Јонтуловић из Ракове, Дмитар Божићевић из Љубића, Паун Ђирковић из Горње Горевнице, Антоније Вучићевић из Пријевора и Никит Каранац из Врнчана.

У црногорском срезу били су изабрани следећи „депутирци“: Тодор Пантелић из Црнуће, Симо Јовановић из Мајдана, Мијаило Милић из Невада, Марко Радосављевић из Клатичева, Ђорђе Обреновић из Грабовице, Марко Милутиновић из Синошевића, Јован Пешовић из Озрема, Пешо Баић из Брајића, Дамњан Јанковић из Дренове, Миленко Илић из Бруснице и Игњат Срдановић из Бањана.

„Депутирци“ за срез качерски били су: Петар Ристић Блазнавац из Блазнаве, Јеремија Матић из Липља, Арсеније Адамовић из Бранчића, Радован Марковић из Живковаца, Радивоје Мијаиловић из Мораваца, Стефан Адамовић из Блазнаве, Петар Станишић из Смрдљиковца, Нестор Матијевић из Штавице, Јован Аксентијевић из Бољковаца и Ратко Јовановић из Трудеља.

У вароши Брусници изабрани су били следећи „депутирци“: Милован Милутиновић, Милан Марковић, Симо Радовановић и Никола Нешковић.⁷¹

На предлог Савета књаз Александар је решио 6. новембра да амнестира учеснике последњег „волнованија“ сем четрдесет и четворице „коима се због већи њихови преступленија опростити не може“. Суду су предати и осуђени: Стефан Михаиловић, бивши начелник чачанског округа, Вуле Вукомановић, бивши начелник рудничког округа, Спасоје Нектеријевић, бивши члан рудничког ок-

ружног суда, Петроније Андрејевић, бивши начелник моравског среза, Сава Станојевић, бивши члан качерског среза, Ђорђе Ристић, бивши татарин, Гајо Марковић, бивши начелник карановачког среза, Милисав Сокић, бивши начелник трнавског среза и Вук Петровић из села Мрчајеваца у рудничком округу.⁷²

У овако тешкој ситуацији присталице Обреновића су написале 28. децембра 1842. године из Крагујевца молбу руском цару молећи га да интервенише против Вучића. У жалби је изнесен окрутни терор који спроводе уставобранитељи. Жалбу је потписало две стотине седамдесет лица из свих округа. Из рудничког округа жалбу су потписали кметови Никола Глишић из Врчана, Мијаило Стојановић из Шутаца, Васо Савић из Бершића, Перипа Тедић из Мојсиња и још шест сељака.⁷³

Карановачка завера 1843. године. Првих месеци 1843. године присталице Обреновића покушале су да организују заверу против уставобранитељског режима. Уставобранитељска влада ухапсила је половином фебруара Стојана Јовановића Цукића који је успео доцније да побегне из затвора и да пређе у Аустрију код књаза Михаила. Идуће, 1844. године он ће стати на чело „катанске“ буне у Србији.⁷⁴

Међутим, ова је завера откривена и у рудничко-чачанском крају. Завереници су откривени у Карановцу. Завера је организована у фебруару „пре беле недеље“. Главни човек у овој завери био је Ђорђе Пелцар из Карановца. Састанак је одржан у Ђорђевој кући на коме су били Ђорђе Јевђенијевић, трговац, Стеван Шваба, Ђорђе Рајковић, Милош Мијаиловић, Панто Калуђеровић, Јован Левајац, Живко Милојевић, Милија Миладиновић, Миладин Мијаиловић, Милија Буњак, Јевто Сарач, Коста Калуђеровић и Евђеније Самаилац сви из Карановца, затим Радован Продановић из Врањеша, Радоје Бинићанин из Опланића у моравском срезу, кмет Гајо и Глигорије, брат попа Петра Поповића из Цветака моравског среза. На састанку су била и два завереника са стране, вероватно из Београда. Завереници су имали обавештења „да ће бивши књаз Милош овамо у Србију прећи а Мијаило син му да ће код цара руског три године седети и потом краљем србским бити“.

Планирали су да причекају до 27. фебруара док не почне буна у Београду. Ако дотле не буде ништа у Београду, онда да они сами ступе у акцију. Намеравали су да претходно убију начелника карановачког среза Новаковића и „казначеја“ (благајника) Молеровића. За то су најмили Ђурђа Јевђенијевића и обећали му

пет стотина дуката. На доцнијим састанцима одлучено је да се ликвидирају сви чиновници и „званичници“ у срезу. Имали су своју лозинку и „свагда смо пушке пуне, подтрашиване палиром имали како би свагда и у свако доба бити могли готови“.

Завереник Милош Мијаиловић, бивши писар карановачког „примирителног“ суда ангажовао је Саву Ђорђевића да уђе у службу код Вучића и да изврши диверзију на топовима да би уставобранитеље лишили артилерије.

Ђорђе Пелцар је најмио и личне момке Јована Левајца и Вула Арнаутина, купио доброг коња и чак набавио барјак који је чувао Иван из села Цветака. Чим буна избије, Иван је имао да што брже стигне с барјаком у Карановац.

Завереници су држали везу и са Крагујевцем. Њу је одржавао Ђорђе Милојевић.

Међутим, Ђорђе Јевђенијевић је одао заверу и открио све „созакљатнике“ који су „сву прошлу зиму бушили“.

Завереници су похапшени почетком марта. Властима је пао у руке „коловођа“ завере Ђорђе Пелцар и још једанаест „созакљатника“ и сви су предати Окружном суду у Чачку. Успели су да побегну Радован Продановић из Врањеша и Карановчани Стеван Шваба и Милош Мијаиловић. За њима су издате потернице околним окрузима. Продановић је био сродник љубостињског архимандрита. Власт је сазнала да га је архимандрит позвао писмом да дође код њега тих дана, али јој није била позната садржина писма. Чачански окружни начелник наредио је приправност у округу.⁷⁵

Александра Карађорђевића извикала је за књаза Србије уставобранитељска војска на Врачару после одласка књаза Михаила крајем августа 1842. године. Русија је ово схватила као угрожавање свога политичког ауторитета. Сматрала је да је избор књаза неправилан и незаконит па је послала протест турској влади и тражила поновни избор путем слободно изабраних народних представника. Русија је послала у Србију и свог специјалног изасланика. Слободан избор књаза могао би се извршити према мишљењу Русије, што је и Порга прихватила, ако се именују три намесника који ће вршити књажевску власт, ако се удаље из Србије за време избора Вучић и Петронијевић, ако се врате избеглице из Србије из 1842. године и пусте на слободу политички затвореници и ако се сазову на скупштину народни представници.⁷⁶

На основу овог Савет је закључио 8. јуна „због предстојећег избора књажеског“, после преговора са Нафуз пашом, генералом

бароном Ливеном и генералним конзулом Вашченком „да се сви политически преступници у апсу налазећи се, над којима јошт није пресуда изречена, одма у слободу поставе“.

На основу ове одлуке Савета прекинута је судска истрага над карановачким „созакљатницима“ и пуштени су из затвора 14. јуна.⁷⁷

Одједи Стојанове („катанске“) буне 1844. године Отпор против уставобранитељске владавине није престао ни у 1844. години. У рудничком округу хватају бунтовнике у фебруару месецу. Ухваћено је девет бунтовника од којих су седморица послати у Београд, а двојица у Крагујевац пошто су са територије крагујевачког округа. Међутим, Мијат Шеварушић из Давидовице и Мијаило Штуловић из Церове среза качерског, „два највећа мутљивца тј. кои су први по селу зашли да зову људе на бунт“ успели су да побегну, али је за њима послат распис по околним окрузима.⁷⁸

Међутим, крајем септембра избије у Шапцу и Подрињу Стојанова („катанска“) буна. Стојан Јовановић Цукић, ранији завереник против уставобранитеља пређе Саву са мањим одредом и заузме Шабац. Намеравао је да подигне Мачву и Подриње, да заузме Ваљево и да се домогне рудничког краја у коме је знатан број присталица Обреновића. Међутим, буна је убрзо угушена захваљујући енергичним мерама Томе Вучића Перишића.

Чим је избила Стојанова буна, наређена је приправност у рудничком округу. Три дана после избијања буне, 25. септембра Александар Карађорђевић формира преки суд. Дан раније Вучић је именован за „предводитеља војске“ и наређено је свим властима и „сваком Србину воособ“ да без поговора извршавају његова наређења. Јован Перуничкић, помоћник начелника рудничког округа одмах шаље „15 добри коњаника“ на Уб да се ставе Вучићу на расположење. Окружни начелник отишао је на границу према ваљевском округу да организује одбрану свога подручја.

Окружно начелство убрзо добија наређење да се подигну и пешаци и коњаници и да се организује таква одбрана да бунтовници ни у ком случају не продру у руднички округ.

Иако су бунтовници убрзо потучени недалеко од Ваљева, приправност у рудничком округу није ослабила. Попечитељство унутрашњих дела наређује да се у овом округу удвостручи пажња. Бојали су се да се разбијени бунтовници не нађу у овом округу који би им био погодно тле за оживљавање буне. Колико су се уставобранитељи бојали буне у рудничком округу сведочи писмо

члана Савета Јована Вељковића у коме кори Николу Радојловића, рудничког окружног начелника због претераног оптимизма у свом извештају о уништењу бунтовника.

Због ове буне руднички окружни начелник појачао је окружну полицију са још двадесет момака, а сваком срезу додао је још по пет наоружаних људи као помоћ полицији.

На граници рудничког округа заседе и страже ухватиле су већ 1. октобра „бунтовника“ Илију Прокића из села Шаторње који је прошле зиме побегао у „Цесарију“ и „сада у дружеству са Стојаном Јовановићем био“. Он је под „мртвом“ стражом послат Вучићу у Лозницу. Страже су гониле још тројицу бунтовника које су се нашли у атару села Бољковаца, али су побегли пошто су били на коњима.

У Брусници је ухапшен неки Ђиро Ковачевић, родом из овога села, а на служби у Београду. Он је пошао из Београда 20. септембра, пре почетка Стојанове буне, и јавно причао да иде војска из Аустрије, да ће Милош и Михаило за петнаест дана бити у Београду и да је Вучић побегао Турцима у град. Начелство је почело опет да врши притисак на присталице Обреновића и да их оптужује. Помоћник окружног начелника оптужује Попечитељству унутрашњих дела Богосава Матића из Лочеваца, Ђиру Ковачевића из Бруснице, Ђока Ђоковића, бившег „ћају мензулане брусничке“ и Панта Солујића, кмета села Бершића да су по разним местима округа говорили „побунителне и на ползу бунтовника клонеће се речи“. Павле Марковић из Бруснице на неколико дана пре почетка буне изјављивао је да Обреновићи морају да се врате у Србију. О овоме је обавештен и Вучић који је наредио да се ова лица пошаљу њему у шабачки логор. Исто тако да му се пошаљу и они „кои су се у ватању или чувању стражи нуждни затезали и непослушни показали“. Према овом Вучићевом наређењу послати су му Радисав Божићевић, кмет села Миоковаца, Паун Бојовић, бивши кмет села Трбушана и Миленко Илић, бивши кмет бруснички „кои су непослушни били“.

Потере за разбијеним бунтовницима и новим одметницима трајале су цео октобар. Тако је, на пример, потера гонила пет одметника у борачкој планини на граници према крагујевачком округу. Дигнут је цео народ околних села да претражује планину.

Начелник чачанског округа извештава да се у селу Подунавцима поред Западне Мораве појавило пет одметника, „један у цр-

веним а други у плаветним чошним чакширама, а тројица друга у простом сељачком оделу“. Свакако остади Стојанових „катапа“.

У селу Луњевици појавило се шест одметника па су организоване потере из моравског и црногорског среза које су претресале планине Вујан, Рожањ и Борач. Четворица одметника појавила су се у селу Љубићу и Коњевићима у моравском срезу.

Но почетком новембра смирило се стање у рудничком округу. Окружни начелник обавештава Попечитељство да су распуштене све страже „по друмовима и богазима због бунтовника из Цесарије“.

Тома Вучић Перишић шаље Попечитељству унутрашњик дела списак лица „преким судом на заточење и робију осуђени“. Међу 22 осуђеника налазе се и Војин Ненадовић из Доње Горевнице, среза моравског, осуђен „на три године робије и 50 батина у почетку, 50 у средини и 50 на свршетку“ и Ненад Деспотовић из Лађеваца у моравском срезу, осуђен на вечиту робију.

Поред тога преки суд је осудио 160 лица „на плаћање учињених трошкова и појединим лицима учињене од бунтовника штете“. Из рудничког округа осуђени су Урош Јовановић из Мајдана, Мато Милановић и Илија Прокић из Шаторње.⁷⁹ У Стојановој буни Прокић је био барјактар.⁸⁰

Гушећи Стојанову буну Вучић је позвао на одговорност и начелника рудничког округа Николу Радојловића, јер није био задовољан његовом активношћу у борби против побуњеника. Њега су стражарно дотерали из Бруснице у Шабац где су му у знак претње показали топуз којим су пребијани људи по шатбачком обору. Међутим, за Радојловића је интервенисао сам књаз Александар.⁸¹

Уставобранитељски режим се консолидовао после ових прохујалих буна и завера. Међутим, опрезност ипак није попустила. Кад се 1848. године ускомешало по Европи, Александар Карађорђевић сазива скупштину у мају „да се употребе неке изванредне мере ради одржанија и обезбеђенија нашег внутрењег мира и поредка“. Скупштину су сачињавали представници првостепених судова, окружни и срески начелници, по један свештеник из сваког округа, по један калуђер из сваке епархије, два официра „гарнизонског војинства“, митрополит са епископима, председник врховног суда и по један „депутат“ на сваких 250 пореских глава.

У моравском срезу рудничког округа изабрани су следећи „депутати“ за петровданску скупштину: Јован Николић из Прељине, Марко Белић из Остре, Вукман Петровић из Горње Трепче,

Милић Арсенијевић из Бечња, Вукосав Стевановић из Лађеваца, Радоје Бинићанин из Опланића Петар Јонтуловић из Ракове, Антоније Вучићевић из Пријевора, Танасије Андријевић из Врнчана и Јеремија Маслаћ из Папратишта.

„Депутати“ црногорског среза били су: Милан Марковић, трговац из вароши Бруснице, Вујо Васић, трговац из вароши Бруснице, Симо Јовановић, трговац из Мајдана, Арсеније Дринчић, кмет села Теочина, Марко Лукић из Бруснице, Мијаило Милијић из Невада, Радован Николић, кмет села Црнуће, Јован Коић, кмет села Прањана и Пантелија Николић, кмет села Бершића.

Изабрани „депутати“ у качерском срезу били су: Ђорђе Маринковић из Страгара, Арсеније Адамовић из Бранчића, Вилотије Марковић из Накучана, Радован Марковић из Живковаца, Петар Станишић из Смрдљиковца и Милован Лазаревић из Страгара.⁸²

За „депутирца“ изабран је овога пута стари бунтовник и познати обреновићевац Радоје Бинићанин, бивши начелник моравског среза. Иако је 1839. године осуђен на робију, сада је рехабилитован.

Бинићанин је још у априлу 1846. године писао „покорно прошеније“ Попечитељству унутрашњих дела за постављање за полицијског чиновника или да му се додели пензија са којом би „удобно живети могао“. Позива се на своје лојално држање, јер се „врло добро и на ползу сада срећно владајућег земље правленија тако управљао како не само ја но и све у окружју овом гди ја живим постоеће власти ако би се захтело оправдати могу“. Наводи да је сиромашног стања, јер му је брат, „који је се до сад с живом трговином занимао у истој пак страдао“.

Начелство рудничког округа даје повољно мишљење о Бинићанину. Попечитељство извештава Савет да нема слободно чиновничко место у полицији, али предлаже да му се да пензија. Међутим, Савет је одбио молбу за пензију зато „што је он правителствене службе судом лишен“.⁸³

НАПОМЕНЕ

1. Данило Вуловић, Нахија пожешка, Београд, 1953, писмо 521.
2. Исто.
3. Архив Србије, Министарство унутрашњих дела, П, ф. II — 19, 1839.
4. Исто.
5. Исто.
6. Исто.
7. Драгослав Страњаковић, Вучићсва буна, СКА, посебна издања, књ. CXII, друштвени и историјски списи, књ. 46, Београд, 1936, стр. 5.
8. Исто.

9. Новине србске, бр. 20, Београд, 1839.
10. Исто.
11. Исто.
12. Архив Србије, Београд, Министарство унутрашњих дела, П, ф. III — 52, 1839.
13. Исто.
14. Исто.
15. Исто.
16. Исто.
17. Исто.
18. Исто.
19. Исто.
20. Исто.
21. Исто.
22. Исто.
23. Новине србске, бр. 46, Београд, 1839.
24. Исто, бр. 45.
25. Исто, бр. 44.
26. Исто, бр. 46.
27. Драгослав Страњаковић, Вучићева буна, СКА, посебна издања, књ. CXII, друштвени и историски списи, књ. 46, стр. 9.
28. Архив Србије, Београд, Министарство унутрашњих дела, П, ф. IX — 13, 14, 1839. Сваки војник мора унапред да опише свој пиштољ. Од интереса су њихови изгледи. Пиштољ „артиљеристе“ Јевстротија Тошића из села Каменана среза студеничког: „Обли, жути, јабука шарени, цеви подугачки, табана повелики, на цевима подпис од пиринча имаде, по две карике жуте, од тенећке изсечене.“ „Артиљерист“ Павле Николић из села Вранеша у карановачком срезу овако описује свој пиштољ: „Пупуљаста жути јабука, на дну грлића имају на кундаку направљено бело од кости, и на истима цветове сребрне, у једном црвен камичак а у другом цветићу зелен (ф. II — 47, 1840).“
29. Новине србске, бр. 22, Београд, 1839.
30. Исто.
31. Архив Србије, Београд, Министарство унутрашњих дела, П, ф. I — 17, 1840.
32. Исто, ф. V — 1. Окружни и срески начелник водили су по два момка о државном трошку. Признате су им по три дневнице за пут и девет дневница за боравак у Београду.
33. Исто, ф. I — 17.
34. Драгослав Страњаковић, Вучићева буна, СКА, посебна издања, књ. CXII, друштвени и историски списи, књ. 46, Београд, 1936, стр. 33. Нил Попов, Србија и Русија, Београд, 1870, стр. 44.
35. Архив Србије, Београд, Министарство унутрашњих дела, П, ф. XI — 165, 1840.
36. Нил Попов, Србија и Русија, Београд, 1870, стр. 41.
37. Драгослав Страњаковић, Вучићева буна, СКА, посебна издања, књ. CXII, друштвени и историски списи, Београд, књ. 46, стр. 33.
38. Нил Попов, Србија и Русија, Београд, 1870, стр. 41.
39. Архив Србије, Београд, Министарство унутрашњих дела, П, ф. V — 6, 1840.
40. Исто, ф. VI — 4.
41. Исто, ф. VIII — 53.
42. Исто, ф. V — 6.
43. Исто, ф. VIII — 53.
44. Исто, ф. V — 6.
45. Исто, ф. VIII — 53.
46. Исто, ф. V — 6.
47. Исто, ф. XI — 70.
48. Исто, ф. VI — 4.
49. Исто, ф. V — 6.

ВОРВА МИЛОШЕВИХ ПРИСТАЛИЦА И ПРОТИВНИКА ОД 1839 — 1844. ГОДИНЕ У
РУДНИЧКО-ЧАЧАНСКОМ КРАЈУ

50. Исто, ф. VIII — 53.
51. Драгослав Страњаковић, Вучићева буна, СКА, посебна издања, књ. СХII, друштвени и историски списи, књ. 46, Београд, 1936, стр. 96.
52. Архив Србије, Београд, Министарство унутрашњих дела, II, ф. II — 36, 1841.
53. Исто, ф. V — 20.
54. Исто, ф. IX — 7.
55. Исто, ф. VIII — 3, 1842.
56. Драгослав Страњаковић, Вучићева буна, СКА, посебна издања, књ. СХII, друштвени и историски списи, књ. 46, Београд, 1936, стр. 61, 62.
57. Исто, стр. 66, 69, 71.
58. Слободан Јовановић, Сабрана дела, VII, књ. прва, Београд, 1934, стр. 2.
59. Стевча Михаиловић, Мемоари, СКА, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, Београд, 1928, стр. 176.
60. Архив Србије, Београд, Министарство унутрашњих дела, II, ф. I — 23, 1842.
61. Исто, ф. I — 71.
62. Исто, ф. I — 194.
63. Исто, ф. I — 278.
64. Исто, ф. I — 194.
65. Исто, ф. I — 188.
66. Исто, ф. I — 109.
67. Исто, ф. I — 195.
68. Исто, ф. I — 278.
69. Исто.
70. Исто, ф. V — 7.
71. Исто, ф. I — 242.
72. Исто, ф. V — 1.
73. Нил Попов, Србија и Русија, Београд, 1870, стр. 457.
74. Драгослав Страњаковић, Влада уставобранитеља, Београд, 1932, стр. 44.
75. Архив Србије, Београд, Министарство унутрашњих дела, II, ф. III — 129, 1843.
76. Драгослав Страњаковић, Влада уставобранитеља, Београд, 1932, стр. 45, 48.
77. Архив Србије, Београд, Министарство унутрашњих дела, II, ф. VIII — 13, 1843.
78. Исто, ф. VI — 140, 1844.
79. Исто, ф. IX — 101.
80. Младен Жујовић, Белешке, Београд, 1902, стр. 95.
81. Исто, стр. 97.
82. Архив Србије, Београд, Министарство унутрашњих дела, II, ф. II — 1, 1843.
83. Исто, ф. VII — 216, 1846.